

بازنمایی معلولیت در فیلم پشت پرده مه براساس رویکرد لاکلا و موفه

- محسن نیازی، استاد، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران
- مینا هلالی ستوده*، استادیار، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران
- الهام رضائی، دانشجوی دکتری بررسی مسائل اجتماعی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران
- شکوفه آب شیرین، دانشجوی دکتری بررسی مسائل اجتماعی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

• تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۰۵ • تاریخ انتشار: مرداد و شهریور ۱۴۰۴ • نوع مقاله: پژوهشی • صفحات ۳۷ - ۵۱

چکیده

زمینه و هدف: سینما شاخص و بازتابی از نگرش‌های جامعه و موقعیت اجتماعی حاکم محسوب می‌شود. نمایش و بازنمایی معلولیت نقش اساسی در چگونگی موقعیت افراد معلول در جامعه، درک و آگاهی جامعه از معلولیت دارد. هدف از این پژوهش بررسی گفتمان معلولیت و بازتعریف آن در فیلم پشت پرده مه است.

روش: روش این پژوهش کیفی بوده و با استفاده از تحلیل گفتمان لاکلا و موفه صورت گرفته است. داده‌های کامل فیلم با استفاده از مؤلفه‌های گفتمانی مطرح شده در نظریه لاکلا و موفه مورد توصیف و تحلیل قرار گرفتند.

یافته‌ها و نتایج: یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که باتوجه به دال مرکزی معلولیت، ۴ نظام معنایی، حمایت، آموزش، توانمندی و خشونت در فیلم برساخته شده است. دال‌های شناور فیلم خرافه‌گرایی، تقدیرگرایی و دروغ‌گویی، سرخوردگی است. در فیلم پشت پرده مه، کلیشه‌هایی همچون ناسازگاری و نیاز به حمایت بازنمایی شده است. ایجاد امکانات و شرایط مناسب برای معلولان و سیاست‌گذاری صحیح در خصوص زندگی آنها و خانواده‌هایشان به بهبود شرایط زندگی این افراد کمک می‌کند.

واژه‌های کلیدی: بازنمایی، پشت پرده مه، سینما، گفتمان لاکلا و موفه، معلولیت

* Email: Mina.sotoodeh@kashanu.ac.ir

طرح مسأله

طبق برآورد سازمان جهانی بهداشت، ۱۰ درصد جمعیت جهان را معلولان جسمی، روانی، ذهنی و اجتماعی تشکیل می‌دهند. معلولیت^۱ پدیده‌ای جهانی است که همیشه و همه‌جا مطرح است؛ اما در جوامع مختلف پس از رشد تنوع و نحوه مقابله و برخورد با آن شرایط متفاوتی وجود داشته است (۱). معلولیت علاوه بر انواع بسیار گسترده خود، پیچیدگی‌های فراوانی را به همراه دارد که در فرهنگ‌های مختلف به صورت‌های گوناگون خود را نشان می‌دهد. زمان بسیار طولانی گذشته است تا تغییر باورها و نگرش‌ها نسبت به حقوق انسانی پدیدار گشته و در این بین به حقوق افراد با معلولیت نیز توجه شده است (۲). اعمال و رفتاری همچون تبعیض، جداسازی، منزوی ساختن و نیز حذف و ریشه‌کنی افراد با معلولیت جسمی، ذهنی، روانی و اجتماعی شکل‌دهنده فضایی از ظلم و نابرابری برای معلولان بوده است. نگرش‌ها، عقاید و طرز تلقی‌های غلط جامعه، مانع بزرگی برای این افراد ایجاد می‌کنند و بازتولید این نگرش‌ها بویژه اگر مبتنی بر واقعیت نباشد، تأثیر خردکننده‌ای در شکل‌گیری هویت و همچنین روابط صحیح میان فردی و اجتماعی آنان خواهد داشت (۳). در ایران نیز با گذار از دوره‌های مختلف نگرش اجتماعی، جایگاه معلولان براساس مراحل پنج‌گانه برخورد جوامع انسانی با ناتوانی و معلولیت یعنی دوره‌های حذف و نابودی، منزوی‌سازی در نوانخانه‌ها، مراقبت در مراکز نگهداری، آمیختگی اجتماعی ایشان با دیگر افراد جامعه کمک به رشد و خودنماینده‌گی و بروز ظرفیت و توانایی آنها، معلولان دیگر پردشدگان اجتماعی نبوده‌اند. این واقعیت را ظهور و بروز قوانین شهروندان‌نگارانه نشان می‌دهد (۱).

به نظر، سیر تاریخی نگرش به معلولیت و برخورد با افراد معلول روند رو به رشد و تکاملی را داشته است؛ ولی همچنان کلیشه‌های گذشته رنگ و بوی خود را حفظ کرده‌اند و در میان برخی فرهنگ‌ها بویژه جوامع در حال توسعه بیشتر به چشم می‌خورد (۲). نگرش به معلولیت فراتر از واقعیت‌های موجود است و این نگرش‌ها مربوط به بازنمایی معلولیت است. رسانه و به‌طور اخص سینما به برساخت مفهومی از معلولیت می‌پردازد. هوور و بای^۲ معتقدند رسانه‌ها قادرند علاوه بر تقویت جایگاه و بسترسازی فضای فرهنگی و ژرف‌اندیشی درباره اهمیت معنا و اندیشه‌ورزی باتوجه به متن فرهنگی و ساخت

اجتماعی، به تقویت و بازسازی الگویی منسجم از معنا و تأسیس کانون ارزشی اقدام کنند (۴). رسانه‌های همگانی به دلیل تأثیر عمیق اجتماعی فرهنگی به‌طور اعم و البته سینما به دلیل ابعاد فراگیرش به‌طور اخص، از ارزش ویژه‌ای برخوردار است. از زمان روی کار آمدن سینما، فیلم‌ها شاخص و بازتابی از نگرش‌های جامعه‌ی زمان خود و موقعیت اجتماعی حاکم بر آن محسوب شده‌اند. تاجائی که سینما با پدیدآوردن مخاطبان توده‌ای شده، وسیله و ابزار تقویت و انتقال ارزش‌های فرهنگی و اندیشه‌ها شناخته شده است (۳). در ابتدا، سینمای جهان و ایران شاهد رویکردی محافظه‌کارانه در فرهنگ عامه در قبال افراد کم‌توان بوده است؛ رویکردی که مبتنی بر ناتوانی است؛ اما با پیشرفت در حوزه‌های اجتماعی و حقوقی، بازنمایی‌های افراد معلول در فیلم‌ها نیز تکامل یافت. حضور معلولان در سینما و بازنمایی شیوه زندگی و تعامل‌های ارتباطی آنها، موجب شکل‌گیری گفتمان رسانه‌ای معلولیت در سینما شد (۵).

سینما با به‌کارگیری رویکردهای خاص زبانی به تقویت یا تضعیف جایگاه اقلیت کم‌توان در این رسانه یاری می‌رساند. درحقیقت، آنچه در ارتباط با زبان به مثابه گفتمان در فیلم به نظر می‌رسد این است که گاه فیلم‌ها خود، در مقام متن تحلیل می‌شود (۵). سازه‌های گفتمانی از صورت معلولیت، بیشتر به‌وسیله باورهای دریافت‌شده در ذهن مردم ساخته می‌شود تا تجربه واقعی آنها از معلولیت (۶). این مسئله برخاسته از رویکرد برساخت اجتماعی یا ساختارگرایی اجتماعی در این حوزه است (۷).

ارتباط تنگاتنگ زبان و ساخت اجتماعی، منجر به شکل‌گیری معلولیت برساخت‌گرایانه در متون رسانه‌ای می‌شود. رسانه‌های جمعی نقش مهمی در جامعه‌پذیری و تأثیرگذاری بر ساخت معنا دارند. آنها راه‌هایی را شکل می‌دهند که از طریق آن افراد، دنیای پیرامون خود را درک می‌کنند. بسیاری از اشخاص تماسی با معلولان نداشته‌اند؛ بنابراین دانش خود را از راه رسانه‌های جمعی می‌گیرند (۲).

ارائه‌ی آموزش‌های صحیح، احترام به تفاوت موجود در افراد معلول و نمایش تجربه‌های متفاوت در کنار توانمندی‌های آنان، بیانگر این واقعیت است که معلولیت بخشی از زندگی روزمره بوده و برای رسانه‌هایی که مایل‌اند این مسئله را انعکاس دهند، لازم است که برجسب‌های توهین‌آمیز معلولیت را زدوده و آن را به‌صورت مسئله‌ای عادی به نمایش گذارند (۳).

1. Disability

2. Hoover & Bye

بعد اجتماعی زندگی افراد با معلولیت تأثیرگذار است و این افراد با چالش‌های متعددی در زندگی اجتماعی خود روبه‌رو هستند (۸).

منتظر قائم و رمضانی (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان: تحلیل دریافت افراد دارای معلولیت از تصاویر بازنمایی‌شده آنها در فیلم‌های سینمایی با تأکید بر فیلم‌های میم مثل مادر، شهر زیبا و زمانی برای دوست داشتن در پی تحلیل دریافت افراد با معلولیت جسمی حرکتی از تصاویر بازنمایی‌شده آنها در این ۳ فیلم بودند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که از سوی مخاطبان خوانش‌های متفاوتی از فیلم‌ها صورت گرفته است. البته این تفاوت میان زنان و مردان بیشتر نمایان است. نتایج حاصل از این پژوهش نشانگر فعال بودن مخاطبان در عرصه دریافت است. نتایج حاصل از یافته‌ها به صورت مقاله‌ای از قبیل ترحم، عدم امکان ازدواج، هم‌جواری معلولیت با امور مقدس و غیره قرار داده شده است (۹).

سلطانی‌فر و افتخار (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان: انعکاس معلولیت در آثار سینمایی بر مبنای الگوهای معلولیت دریافتند انعکاس معلولیت در فیلم‌های ایرانی مورد تحلیل این پژوهش در حال عبور از الگوی فردی به الگوی اجتماعی معلولیت است؛ ولی این امر، تحقق کامل نیافته است. بازنمایی مبتنی بر کلیشه نیز، همچنان در این فیلم‌ها به چشم می‌خورد. انعکاس معلولیت در فیلم‌های خارجی مورد بررسی نیز انطباق زیادی با الگوی اجتماعی معلولیت داشته و میزان بازنمایی افراد معلول به صورت کلیشه‌ای کم بوده است (۱۰).

بوتا و هاروی^۲ (۲۰۲۲) پژوهشی با عنوان گفتمان‌های ناتوان‌کننده، بازنمایی‌های سینمایی معاصر از ناتوانی انجام داده‌اند. این بحث با هدایت مدل‌های ناتوانی نظری و بازنمایی‌های کلیشه‌ای از معلولیت که توسط نویسندگان اصلی در این زمینه شناسایی شده‌اند، گفتمان‌هایی را برجسته می‌کند که در تصویرهای سینمایی از معلولیت تداوم یافته، به چالش کشیده شده‌اند، یا حذف شده‌اند. این مقاله همچنین به چگونگی کمک این گفتمان‌ها به حفظ یا براندازی قدرت توانمند می‌پردازد. داده‌ها تحت یک تحلیل چندوجهی قرار گرفتند که توسط گفتمان‌های انتقادی و سینمایی هدایت می‌شد. درحالی‌که گام‌هایی به سوی بازنمایی‌های ظریف‌تر و متنوع‌تر از ناتوانی جسمی اکتسابی مشهود است، فیلم‌ها همچنان گفتمان‌های هژمونیک، تصویرهای تحریک‌آمیز عاطفی

باتوجه به اینکه، معلولان در موقعیت اجتماعی متفاوت، در قالب نقش‌ها و جایگاه‌های رسانه‌ای گوناگون و با ظرفیت‌های شخصیتی، عاطفی و ارتباطی مختلف به تصویر کشیده شده‌اند و هنر فیلم در همه حال وابستگی نهایی‌اش را به ساختارها آشکار می‌کند، ضرورت شناخت راهبردهای گفتمانی را در این زمینه دوچندان خواهد کرد (۲). در این پژوهش، به بازنمایی معلولیت در فیلم پشت پرده مه براساس نظریه لاکلا و موفه^۱ پرداخته شده است. فیلم پشت پرده مه در سال ۱۳۸۳ به کارگردانی پرویز شیخ طادی ساخته شده است و توانست پروانه زرین بهترین فیلم و بهترین بازیگر نوجوان را از نوزدهمین دوره جشنواره بین‌المللی فیلم‌های کودکان و نوجوانان کسب کند. این فیلم هم در جشنواره و هم در اکران عمومی توجه بینندگان را به خود جلب کرد. فیلم از نگاه مرتضی کودک کم‌شنوا و بازیگوشی روایت می‌شود. مرتضی شخصیت اصلی فیلم است که به نظر می‌رسد نقص مادرزادی او نتوانسته موجب جدایی‌اش از عرصه زندگی شود. معلولیت باعث جدایی او از سایرین نشده و او در تعامل با دیگران است. پرداختن به موضوع معلولیت یک دانش‌آموز و بازنمایی متفاوت از معلولیت از دلایل انتخاب این فیلم است. پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به این پرسش است که در فیلم پشت پرده مه چه بازنمایی از معلولیت شکل گرفته است؟ و نظام‌های معنایی فیلم براساس نظریه لاکلا و موفه چیست؟

پیشینه پژوهش

در زمینه معلولیت پژوهش‌های مختلفی صورت گرفته است که غالباً پژوهش‌های کمی و درخصوص مشکلات افراد معلول است. اما پژوهش‌های کیفی در زمینه معلولیت و همچنین سینما و معلولیت پژوهش‌های محدودی صورت گرفته است که در این بخش به برخی از آنها اشاره می‌شود.

لطیفیان و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان: بررسی ابعاد اجتماعی معلولیت، به مرور نظام‌مند پژوهش‌های مربوط به ابعاد اجتماعی معلولیت در ایران پرداخته‌اند. جامعه آماری پژوهش شامل تمام مقالات پژوهشی حاصل از مطالعات کمی و کیفی انجام‌شده در کشور ایران بود که در رابطه با ابعاد اجتماعی معلولیت به زبان فارسی و از سال ۱۳۷۸ تا تیرماه ۱۳۹۸ منتشر شده‌اند. نتایج نشان داد که معلولیت بر

1. Laclau and Mouffe

2. Botha & Harvey

و کاریکاتوری از ناتوانی را تداوم می‌بخشند. مسلماً، فیلم‌های داستانی معاصر معلولان هنوز هم عمدتاً برای مخاطبان توانمند تولید و مصرف می‌شوند. توصیه‌هایی برای دگرگونی بازنمایی‌های سینمایی معلولان مطرح شده است (۱۱).

پارومیتادب^۱ (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان: تفاوت‌های ظریف مفهوم‌سازی منحصربه‌فرد و در حال تحول معلولیت ذهنی در هند: مطالعه‌ای در مورد تغییر زبان هنری معلولان ذهنی، به بررسی ظرفیت تغییر بازنمایی ناتوانی ذهنی و رشدی در فیلم‌های بالیوود اواخر قرن بیستم و اوایل قرن بیست و یکم در زمینه چالش‌های زیبایی‌شناختی متعددی می‌پردازد. تغییر در تصویر صفحه نمایش از اختلالات فکری به شدت با تغییر و مدل اجتماعی فرهنگی مبهم شخصیت در هند مرتبط است. در فیلم‌های هندی قبلی، شخصیت‌های دارای ناتوانی‌های ذهنی از نظر برجسب‌های اخلاقی خوب/ بد، تصویر بدنی به خطر افتاده که منجر به نامطلوب بودن زیبایی‌شناختی می‌شد، به تصویر کشیده شدند. در فیلم‌های هندی بعدی، آنها به عنوان انسان‌های ماندگار معرفی شدند. در فیلم‌های هندی قبلی، یک سوگیری هژمونیک تبعیض‌آمیز در به تصویر کشیدن شخصیت‌های ناتوان ذهنی وجود داشت، برخلاف آنچه در فیلم‌های هندی بعدی، جایی که آنها در دیدگاه‌های بسیار متنوع به تصویر کشیده شدند. تغییر زبان هنری در زمینه تحولات عمده در سیاست‌های دولت هند و حقوق معلولان در ۲ دهه اخیر جالب‌تر می‌شود؛ بنابراین، این مقاله نشان می‌دهد که فیلم‌های هندی معاصر مخاطب را ترغیب می‌کنند که ناتوانی ذهنی و رشدی را به عنوان یک موضوع چندلایه و نه صرفاً به عنوان یک بیماری در نظر بگیرند (۱۰).

ون اسوجن^۲ (۲۰۱۹) قوانین معلولیت در کشور ایرلند را مورد بررسی و تحلیل قرار داده است. قوانین معلولیت در ایرلند را تحت تأثیر و تسلط ایدئولوژی لیبرال و سودگرا می‌داند و علت ضعف اجرایی قوانین مذکور را تسلط گفتمان ناتوان‌سازی می‌داند که شایستگی را در سلامت و قدرت بدنی ارزیابی می‌نماید. به نظر او، تعریف و نگرش به معلولیت باید تغییر کند و از استیلای ارزش‌های لیبرالی خارج شود (۱۲).

سفران^۳ (۲۰۱۶) در پژوهشی به عنوان: تصویر معلولیت در فیلم: انعکاس گذشته، کارگردانی آینده به معلولیت در سینما پرداخته است. پژوهش او نشان داد رفتن به سینما و تماشای

فیلم از انواع سرگرمی بسیار محبوب هستند. داستان‌ها و شخصیت‌های سینمایی بر برداشت‌ها و نظرات بسیاری از بینندگان تأثیر می‌گذارد؛ بنابراین، مطالعه تصویرهای فیلم، دیدگاه منحصربه‌فردی از دیدگاه جامعه نسبت به افراد با معلولیت ارائه می‌دهد. هدف از این مطالعه توصیفی، بررسی روند فیلم‌های برنده جایزه اسکار که افراد با معلولیت را به تصویر می‌کشند، بود. در طول دهه‌ها، تعداد فزاینده‌ای از جوایز مربوط به فیلم‌های «معلولیت» وجود داشته است. اختلالات روان‌پزشکی اغلب به تصویر کشیده شده است. تنها ۲ مورد از فیلم‌های سینمایی شناسایی شده، کودکان یا نوجوانان با نقص را نشان می‌دهند، درحالی که هیچ‌کدام دارای ناتوانی‌های یادگیری نیستند. مفاهیم برای متخصصان آموزش ویژه، با تأکید ویژه بر استفاده از فیلم‌ها برای اهداف آموزشی، مورد بحث قرار می‌گیرد (۱۳).

وهاس و واتسون^۴ (۲۰۱۴) پژوهشی تحت عنوان: گفتمان انتقادی از جامعه معلولیت، گفتمان‌های نظری و روش‌شناختی در حوزه معلولیت را با تمرکز بر مطالعات انتقادی و ضعف‌های آن تحلیل نموده‌اند. وهاس و واتسون مهم‌ترین ضعف مطالعات انتقادی معلولیت را غفلت از هویت‌ها، ارزش‌ها و عواطف افراد با معلولیت و توجه افراطی ماتریالیستی به ساختارهای اقتصادی می‌دانند. به نظر آنها این مطالعات باید اخلاق و سبک زندگی و تفاوت‌های فردی محورهای اصلی در نظریه پژوهش قرار دهند (۱۴).

میترا پوزرا و ویک^۵ (۲۰۱۳) در پژوهشی با عنوان: ناتوانی و فقر در کشورهای در حال توسعه: یک مطالعه چندبعدی به بررسی ویژگی‌های اقتصادی افراد معلول در ۱۵ کشور در حال توسعه پرداختند و نشان دادند در بیشتر کشورها، معلولیت به طور قابل ملاحظه‌ای با بالابودن فقر چند بعد، همچون میزان تحصیلات پایین و میزان اشتغال پایین و هزینه‌های پزشکی بالا مرتبط است (۱۵).

پژوهش‌های فوق، به صورت کیفی انجام شده است. در برخی از پژوهش‌های صورت گرفته بُعد اجتماعی و اقتصادی زندگی معلولان مورد بررسی قرار گرفته است. در این پژوهش‌ها به تصویری که از معلولیت وجود دارد و کلیشه‌های موجود پرداخته شده است. هیچ‌کدام از تحلیل گفتمان‌های صورت گرفته از معلولیت براساس نظریه لاکلا و موفه نمی‌باشد. آنچه این

1. Paromita Deb

2. Van Aswegen

3. Safran

4. Vehmas & Watson

5. Mitra, Posara & Vick

مدنی این است که: تحت حکومت‌های بی‌عدالت، وضعیت معلولان دچار تبعیض می‌شود و به محرومیت آنها از امکانات عمومی می‌انجامد (سبزیان، ۲۰۱۵: ۳۸). (۲۸).

الگوی برساخت‌گرایی اجتماعی: این دیدگاه شناخت را حاصل کنش متقابل و تفسیر انسانی می‌داند و معتقد است، شناخت همواره در واکنش به روابط اجتماعی در حال تغییر است. نگرش برساخت‌گرایی اجتماعی با مسائل اجتماعی به عنوان ادراکات معانی ذهنی سروکار دارند (۱۹) (۱۸). والکر در ساخت اجتماعی معلولیت به مرزهای نهادینه شده نگرش برساخته به وسیله جامعه اشاره دارد که زندگی افراد با اختلال حسی یا فیزیکی را دچار محدودیت و نقص می‌کند (۲۰). متناسب با فرهنگ و نگاه جوامع مختلف به افراد معلول، گفتمانی حول محور معلولیت شکل گرفته است و به برساختی تبدیل شده که دیگران آن را پذیرفته و افراد معلول را نیز وادار به پذیرش آن کرده است. برساخت‌گرایی اجتماعی معلولیت فارغ از واقعیت معلولیت در طول زمان شکل گرفته است و ماهیت فرهنگی پیدا کرده است (۱۸).

هدف این پژوهش بررسی معلولیت به عنوان یک برساخت اجتماعی است و به نظر می‌رسد، نظریه لاکلا و موفه به خوبی بتواند معلولیت را به عنوان یک برساخت اجتماعی تبیین کند. نظریه لاکلا و موفه ریشه در ۲ سنت نظریه ساختارگرایی یعنی مارکسیست و زبان‌شناسی سوسوری دارد. مارکسیسم بنای اندیشه و عمل اجتماعی را برای این نظریه فراهم می‌آورد و زبان‌شناسی ساخت‌گرای سوسور نظریه معنایی مورد نیاز این دیدگاه را در اختیار آنها قرار می‌دهد. آنها با درهم آمیختن این ۲ دیدگاه به نظریه پس‌اساختارگرایان دست یافتند که مطابق آن، کل حوزه اجتماعی به مثابه شبکه‌ای از فرایندهای متفاوت درک می‌شود که در آن، معنا تولید می‌شود. به همین دلیل، از منظر لاکلا و موفه هر عمل و پدیده‌ای برای معنادار شدن باید گفتمانی باشد. اعمال، گفتار و پدیده‌ها زمانی معنادار و قابل فهم می‌شوند که در چارچوب گفتمانی خاص قرار گیرند (۲۱).

گفتمان در نظریه لاکلا و موفه این ایده را پررنگ می‌کند که کنش‌ها و کلمات معنا دارند و معنای آنها به وسیله‌ی نظم خاصی از تفاوت‌های معنادار اعطا می‌شود. به اعتقاد لاکلا و موفه، معنای اجتماعی کلمات، گفتارها، اعمال و نهادها را با توجه به بافتی کلی که اینها خود بخشی از آن هستند، می‌توان

پژوهش را متمایز می‌کند، تأکید بازنمایی معلولیت در سینما براساس نظریه لاکلا و موفه است.

چهارچوب نظری

معلولیت با محرومیت‌هایی که یک فرد به دلیل ناتوانی و یا نقص تجربه می‌کند، ارتباط دارد (۹). معلولیت یک واقعیت اجتماعی در تمام جوامع است. در جوامع مختلف دیدگاه‌های متفاوتی درباره معلولیت وجود دارد. درخصوص معلولیت نظریه‌ها و الگوهای مختلفی همچون الگوی پزشکی، اخلاقی، اجتماعی و مدنی ارائه شده که در ادامه به اختصار ارائه می‌شود.

انسان‌گرایان رادیکال معلولیت و اختلال را علائمی فرهنگی اجتماعی می‌دانند. این علائم، توسط ایدئولوژی در فرهنگ‌های مختلف تولید می‌شود و به همین دلیل واژه‌هایی که برای توصیف فرد معلول به کار می‌رود حاوی ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی است که با روش مردم‌شناسانه و عمیق علمی می‌توان آن را فهم کرد.

ساختارگرایان رادیکال معلولیت را یک فرایند طرد اجتماعی، ساختاری، سیاسی و اقتصادی تعریف می‌کنند که فرد معلول را در عرصه‌های عادی زندگی محروم می‌کند (۸، ۱۶).

الگوی اخلاقی: گودلی^۱ بیان می‌کند در این الگو، معلولیت نقصی است که به سبب گناه و یا لغزش اخلاقی ایجاد شده است و بیانگر شکست یا آزمایش ایمان فرد است؛ در نتیجه این الگو سبب شرمساری فرد معلول و خانواده او می‌شود (۳، ۱۷).

الگوی اجتماعی: الگوی اجتماعی دیدگاهی تازه از معلولیت ارائه می‌دهد. پژوهشگران این الگو از مشغولیت ذهنی نسبت به نقایص افراد فاصله می‌گیرند و به دلایل معلولیت از نظر اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و روانی و ارتباطی توجه می‌کنند (۳، ۱۷). این الگو بر موانع تبعیضی در جامعه تأکید می‌کند. براساس این دیدگاه، معلولیت، مخلوق اجتماع، سازمان‌ها، نهادها و قوانین است (۱۸).

الگوی حقوق مدنی: بر حقوقی مانند دسترسی به کار، فضاها، خدمات، حمل و نقل، اماکن و... متمرکز است. این الگو بر حقوق معلولیت و زندگی مستقل تأکید دارد و معلولیت را شکلی عادی از زندگی می‌داند. مبنای استدلال الگوی حقوق

1. Goodley

گرفته می‌شود. عناصر اصلی روش‌شناسانه رویکرد لاکلا و موفه به ترتیب ذیل است:

دال و مدلول: چیزهایی مانند اشخاص، نمادها، کلمه‌ها، مفاهیم و... که در داخل گفتمانی خاص و بر معنایی خاص دلالت می‌کنند، دال نامیده شده و معنایی که دال بر آن دلالت می‌کند، مدلول خواهد بود (۲۳). دال‌ها به ۲ دسته دال مرکزی و دال شناور تقسیم می‌شود. دال مرکزی، دالی است که سایر دال‌ها در اطراف آن جمع می‌شوند و انسجام‌بخش همه‌ی دال‌ها خواهد بود. درواقع، ظهور گفتمان به معنایی گره‌خورده است که اطراف این دال مرکزی تثبیت می‌شود و دال شناور دالی است که مدلول‌های آن غیر ثابت است. هر گفتمان بر مبنای ساختار نظام معنای خود دلیل‌سازگار با این نظام معنایی را برجسته می‌سازد و مدلول‌های دیگر را به حاشیه می‌راند (۲۴). رابطه‌ی دال و مدلول کاملاً اختیاری است. «برهه» و «عنصر» دال‌هایی محسوب می‌شوند که اگر در یک گفتمان تثبیت شوند، برهه و اگر هنوز داخل گفتمانی تثبیت نشوند، عنصر نامیده می‌شوند. وقتی یک عنصر از حالت شناور خارج و به وقت یا لحظه تبدیل می‌شود، انسداد یا توقف رخ می‌دهد که همان تثبیت معنای نشانه است (۲۳).

از دیگر مفاهیم اساسی در نظریه گفتمان لاکلا و موفه، مفصل‌بندی است. مفصل‌بندی هر عملی که میان عناصر پراکنده در درون یک گفتمان ارتباط برقرار کند، به‌نحوی که ارتباط این عناصر تعدیل و اصلاح شود، مفصل‌بندی نامیده می‌شود (۱۵). مفهوم مفصل‌بندی عمل یا کنشی است که موجب برقراری ارتباط بین عناصر می‌شود و هویت یک گفتمان نیز براساس همین ارتباط میان عناصر شکل می‌گیرد (۴). گاهی نشانه‌هایی هستند که مفصل‌بندی نشده و به همین دلیل هنوز معنایشان تثبیت نشده و دارای معانی چندگانه هستند که به آنها عناصر گفته می‌شود. اما هنگامی که عناصر در درون یک گفتمان مفصل‌بندی و به هویت و معانی موقت دست پیدا می‌کنند، تبدیل به وقته‌ها می‌شوند (۲۲).

برجسته‌سازی و حاشیه‌رانی: لاکلا و موفه معتقدند که هر گفتمان سعی در برجسته‌سازی دال‌ها و نظام معانی مورد نظر خود و به حاشیه راندن دال‌های گفتمان رقیب دارد (۲۶). به این ترتیب، شبکه معنایی یک گفتمان ساخته و مسلط می‌شود و شبکه معنایی گفتمان دیگر به طرد و به حاشیه رانده می‌شود. هویت گفتمان‌ها از طریق همین برجسته‌سازی و به حاشیه‌رانی بر ساخته می‌شود.

فهمید؛ یعنی هر معنایی را تنها با توجه به عمل کلی که در حال وقوع است و هر عملی را با توجه به گفتمان خاصی که آن عمل در آن قرار دارد، باید شناخت (۲۲).

گفتمان‌ها اساساً در ضدیت و تفاوت با یکدیگر شکل می‌گیرند و هویت‌یابی یک گفتمان، صرفاً در تعارض با گفتمان‌های دیگر امکان‌پذیر است. در نگاه لاکلا و موفه، پدیده‌های اجتماعی هرگز تام و تمام نیستند. معانی هیچگاه نمی‌توانند برای همیشه تثبیت شوند و به همین دلیل، کشمکش همیشگی اجتماعی بر سر تعاریف جامعه و هویت به وجود می‌آید. وظیفه‌ی تحلیلگر گفتمان، نشان دادن جریان این کشمکش‌ها بر سر تثبیت معنا در تمامی سطوح امر اجتماعی است (۲۳).

هویت‌ها برساخته مفصل‌بندی‌های هژمونیک هستند. از نظر لاکلا و موفه هویت هر چیزی در شبکه‌ی هویت‌های دیگر که با هم مفصل‌بندی شده‌اند، پدید می‌آید و هویت از این منظر، ارتباطی است. هویت سوژه ناشی از تعارض میان ۲ هویت است. اول، هویت کمال‌یافته که از ضمیر ناخودآگاه یا فطرت فرد نشأت می‌گیرد و دوم، هویتی که اجتماع به‌وسیله موقعیت‌های سوژگی برای او تعریف می‌کند. در نتیجه هویت از تلاقی آرمان‌ها با واقعیات ناشی می‌شود (۲۴).

روش‌شناسی

چارچوب نظری این پژوهش مبتنی بر نظریه گفتمان لاکلا و موفه (۱۹۸۵) است. روش به کار رفته در این مطالعه، کیفی از نوع تحلیل گفتمان است و با اتخاذ رویکرد تحلیلی لاکلا و موفه است و در صدد است گفتمان معلولیت مستتر در فیلم پشت پرده مه را بازنمایی کند.

نظریه گفتمان را می‌توان برآیند پارادایمی دانست که زبان را به عنوان امری نشانه در مرکز خود جای داده است. بر همین اساس، دسترسی ما به واقعیت از طریق زبان و بازنمایی‌های خلق شده از واقعیت توسط آن است (۱). نظریه گفتمان لاکلا و موفه اصولاً مبتنی بر تعبیری فوکویی از گفتمان است. مبین نوعی نظام معنایی کلان است که بخش‌هایی از حوزه اجتماعی را دربر می‌گیرد. احساسات، اندیشه‌ها، گفتارها و رفتارهای نهادها و موضوعات مورد توجه قرار گرفته و گفتمان را تحت سیطره خود می‌گیرد و به آنها شکل می‌دهد (۲۵). ویژگی نظریه‌ی گفتمان لاکلا و موفه، برخورداری از مفاهیم متعدد و درعین حال پیچیده است که در تحلیل طیف وسیعی از موضوعات از هنر تا سیاست به کار

با گل دوزی دستمال و فروش در بازار محلی خرج خانواده را تأمین می‌کند. در مدرسه، فتاحی مدیر است. او فردی جدی و همچنین علاقه‌مند به کارش است. فتاحی مجرد است و به دنبال فردی مناسب برای ازدواج است که با مادر مرتضی آشنا می‌شود. در مدرسه یکی از هم‌کلاس‌های مرتضی به نام رحمان، مرتضی را از نیت فتاحی برای ازدواج با مادرش مطلع می‌کند.

نظام گفتمانی و ویژگی گفتمانی مرتضی

مرتضی دانش آموزی با معلولیت کم‌شنوایی است که خیلی مواقع لب‌خوانی می‌کند. سرکش و بی‌علاقه به درس است. لجباز است. او توانایی درک موقعیت و مهارت دارد. خط خوبی دارد و نشانه‌گیری با تیرکمان را خیلی خوب انجام می‌دهد. از معلولیت خود احساس سرخوردگی می‌کند. ترس از تنها ماندن دارد. خواهان تمام توجه مادرش است و نسبت به توجه مادرش به دیگران حسادت می‌کند به همین دلیل نگران است و از مدرسه با دوربین به خانه نگاه می‌کند. تقدیرگراست و شفا را از خدا می‌داند.

در این مقاله، واحد تحلیل فیلم میم مثل مادر است و واحد مشاهده فرد است. در هرگفتمان یک سری دال و مدلول‌هایی استخراج می‌شود و در یک مفصل‌بندی گفتمانی قرار می‌گیرند. سپس شبکه معنایی پیرامون معلولیت بر ساخته خواهد شد.

توصیف و تحلیل داده‌ها

در این بخش، ابتدا به معرفی شخصیت‌های فیلم پشت پرده مه و مفصل‌بندی ویژگی‌های آنها در چارچوب نظریه‌ی گفتمان لاکلا و موفه (۲۰۰۱) پرداخته می‌شود. سپس، نظم‌های گفتمانی موجود در فیلم بیان می‌گردد. درنهایت، متن کامل فیلم مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد.

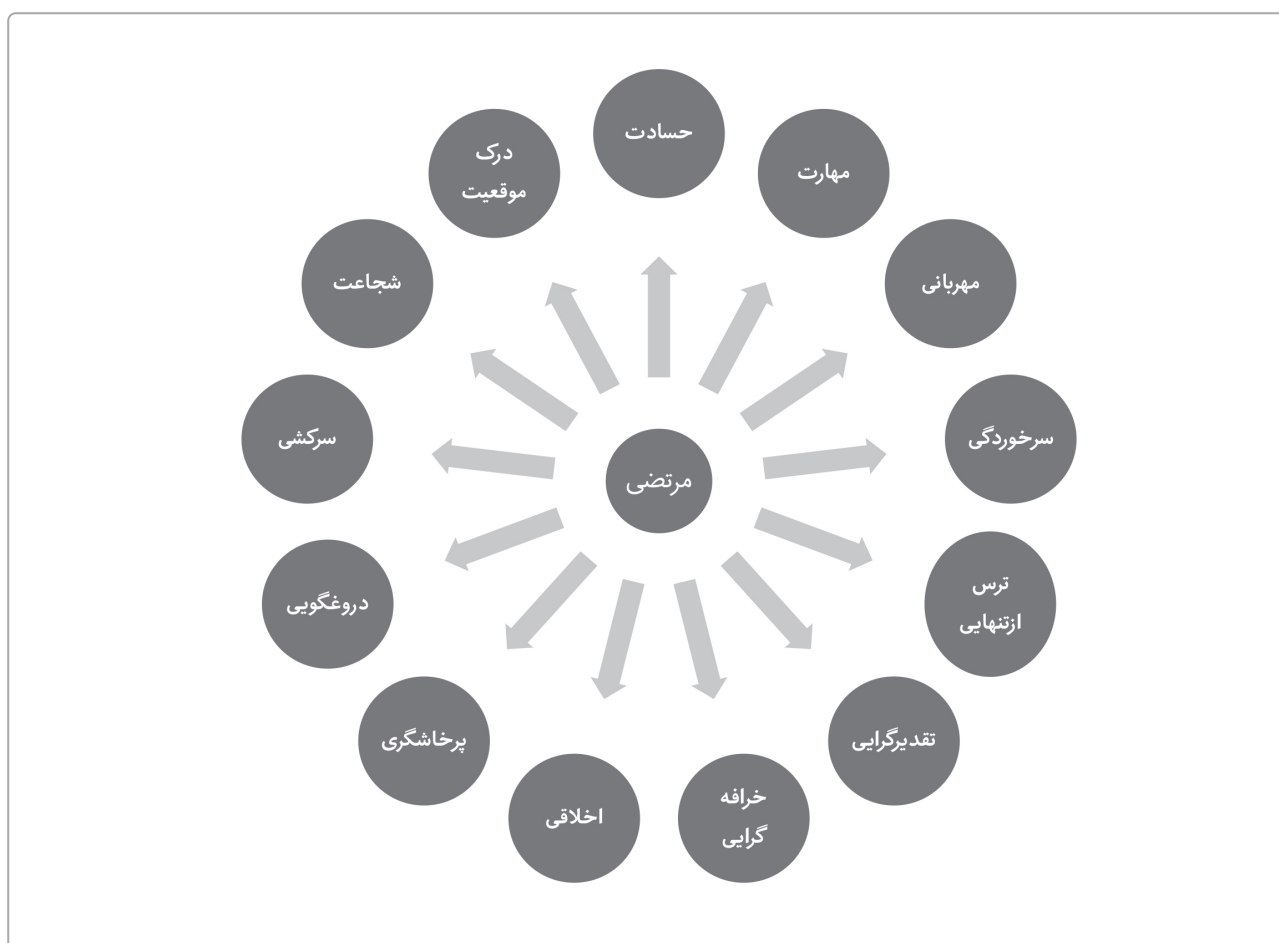
فیلم سینمایی پشت پرده مه در سال ۱۳۸۳ به کارگردانی پرویز شیخ طادی ساخته شده است. در این فیلم مرتضی دانش‌آموز مقطع ابتدایی در یکی از روستاهای شمال است. مرتضی مشکل شنوایی دارد و باید به مدرسه کودکان استثنایی برود؛ اما به دلیل نبودن مدرسه استثنایی به یک مدرسه شبانه‌روزی عادی می‌رود. مرتضی علاقه‌ای به مدرسه ندارد. پدر مرتضی فوت کرده است و با مادرش زندگی می‌کند. مادرش

جدول ۱) ویژگی گفتمانی مرتضی

مدلول	دال	ردیف
اخلاقی	اعتراض مرتضی به دروغ گفتن مادر (۰۰:۲:۰۰):	۱
حسادت	مرتضی به مادرش: تو فقط من دوست داشته باش نگرانی مرتضی از صمیمیت مادرش با فتاحی (۰۰:۵:۲۰)	۲
سرکشی	بازیگوشی مرتضی و کشتن پرنده برای دیر رسیدن به مدرسه (۰۰:۴:۰۵) تصمیم گرفتن به فرار از مدرسه توسط مرتضی (۰۰:۷:۲۶) دیر رسیدن به مدرسه و گفتن اینکه من فردا میام (۰۰:۵:۵۰)	۳
لجبازی	لجبازی مرتضی برای نرفتن به دفتر مدرسه (۰۰:۰۸:۲۵)	۴
دروغ‌گویی	دروغ گفتن مرتضی به مدیر مدرسه (۰۰:۰۹:۵۶)	۵
سرخوردگی	ناراحتی مرتضی از کم‌شنوا بودنش (۰۰:۱۳:۱۳)	۶
مهارت	هدف گرفتن کتاب‌ها با تیرکمان توسط مرتضی (۰۰:۱۶:۱۰)	۷
مهربانی	بدن سهم غذای خودش (مرتضی) برای مادرش (۰۰:۲۲:۵۷)	۸
تقدیرگرایی	مرتضی: شفا از خداست (۰۰:۳۴:۴۰)	۹
درک موقعیت	سؤال پرسیدن مرتضی از فتاحی درباره دستمال‌های مادرش (۰۰:۳۶:۱۵) سؤال پرسیدن مرتضی از مادرش درباره دستمال‌ها (۰۰:۳۸:۲۰) ناراحتی مرتضی از بازار رفتن مادرش به خاطر فتاحی (۰۰:۴۱:۱۸)	۱۰

مدلول	دال	ردیف
ترس از تنهایی	صحبت کردن مرتضی درباره ازدواج مجدد مادر رحمان با مادرش (۰۰:۴۱:۴۰) صحبت کردن مرتضی با مادرش و گفتن اینکه مادرش او را نمی خواهد (۰۰:۵۵:۱۰)	۱۱
نگرانی	نگاه کردن به خانه از مدرسه با دوربین (۰۰:۴۵:۰۰)	۱۲
پرخاشگری	پرتاب سنگ و شکستن قاب عکس توسط مرتضی (۱:۰۵:۰۰) عصبانی شدن مرتضی و دعوا کردن با مادرش (۰۰:۴۸:۰۵)	۱۳
خرافه گرایی	اقدام برای گرفتن طلسم برای ازدواج نکردن مادرش (۰۰:۵۲:۲۰)	۱۴
عاطفی	ناراحتی مرتضی از گریه مادرش (۰۰:۵۶:۱۰)	۱۵
شجاعت	اقرار مرتضی به شکستن قاب عکس (۰۱:۰۷:۳۲)	۱۶

شکل ۱) مفصل بندی شخصیت مرتضی

نظام معنایی و ویژگی های گفتمانی مادر مرتضی

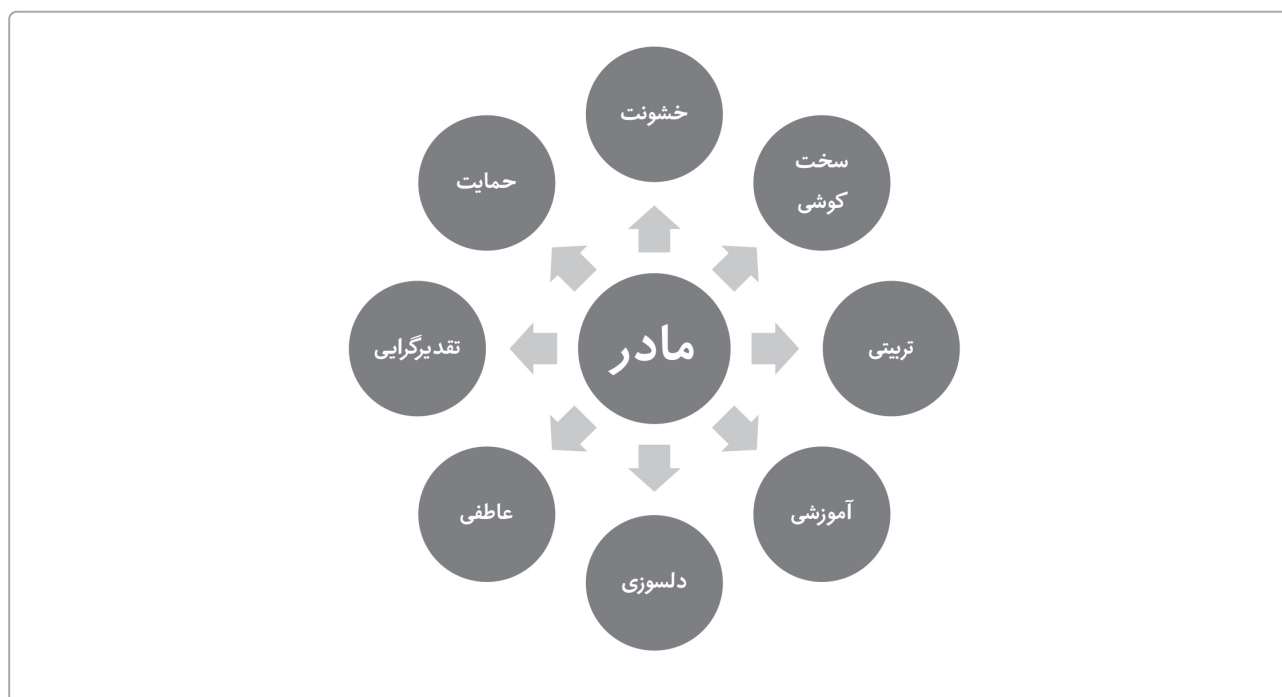
مرتضی با خشونت رفتار می کرد و او را کتک می زد که به صلاح مرتضی بود؛ اما از لحاظ عاطفی برای مرتضی کم نمی گذاشت و مسائل آموزشی و تربیتی مرتضی برای او بسیار مهم است. مادر فردی تقدیرگراست و از مرتضی می خواهد برای خوب شدنش از امام علی کمک بگیرد.

مادر مرتضی متعلق به طبقه پایین، فداکار و حامی و مادری دلسوز برای مرتضی است که بسیار در زندگی سخت کوش است و دستمال های خود را در بازارهای محلی می فروشد. گاهی با

جدول (۲) ویژگی گفتمانی مادر مرتضی

ردیف	دال	مدلول
۱	تمرین موسیقی با مرتضی توسط مادرش (۰۰:۰۱:۰۰۰) مادر به مرتضی: دست علی به همراهت یعنی دست امام علی کمکت کنه (۰۰:۱۳:۱۰) مادر: مدرسه خوبه معلم خوبه و برابر با پدر (۰۰:۱۴:۰۵)	آموزش
۲	مادر: از دست علی بخواه کمکت کنه (۰۰:۱۳:۲۰)	تقدیرگرایی
۳	فروش دستمال‌ها در بازار محلی (۰۰:۲۶:۰۰)	سخت‌کوشی
۴	مخالفت مادر با کارکردن پسرش (۰۰:۲۸:۰۰)	حمایت
۵	مادر: چرا فضولی کردی کار خوبی نیست خدادوست نداره مادر به مرتضی: نباید با خودت تیرکمان به مدرسه می‌بردی (۰۰:۱۳:۰۴) مادر: فکر می‌کردم پسر می‌سایه‌سرمی. آدم با مادرش این‌طور صحبت می‌کنه (۰۰:۵:۰۰)	تربیتی
۶	بغل کردن و نوازش کردن مرتضی	عاطفی
۷	ناراحتی مادر مرتضی از تنبیه پسرش و بردن مرتضی از مدرسه (۰۱:۱۰:۱۰)	دلسوزی
۸	کتک‌زدن مرتضی توسط مادرش (۱:۱۶:۲۰)	خشونت

شکل (۲) مفصل‌بندی شخصیت مادر

مختلف پرخاشگری او با مرتضی را به شکل توهین و تنبیه وجود دارد. باوجود اینکه او فرد سخت‌گیر و پرخاشگر است، فردی حمایتگر و عاطفی هم است. با مرتضی از مهربانی مادر و نگرانی او صحبت می‌کند.

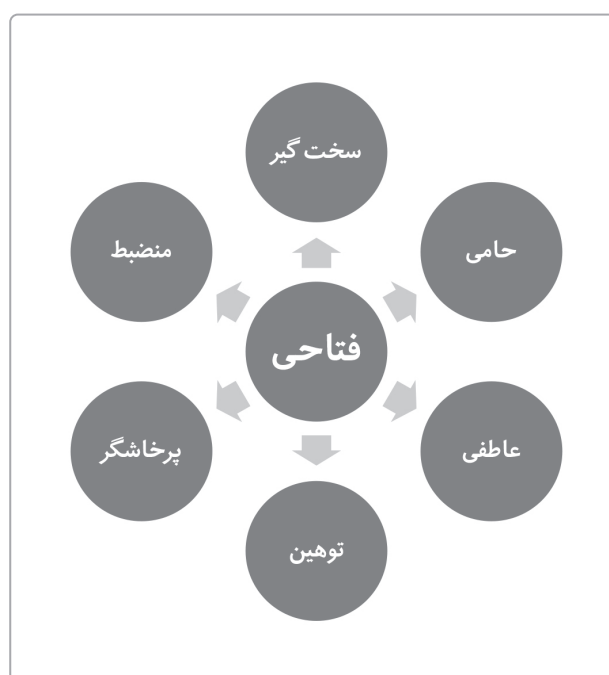
نظام معنایی و ویژگی‌های گفتمانی فتاحی

فتاحی معلم و ناظم مدرسه است. او به شغلش بسیار علاقه‌مند است. فردی بسیار منضبط و سخت‌گیر است. به حضور دانش‌آموزان و نمرات آنها حساس است. در سکانس

جدول ۳) ویژگی گفتمانی فتاحی

ردیف	دال	مدلول
۱	اجازه ندادن به مرتضی برای ورود به کلاس به خاطر تأخیر (۰۰:۰۶:۵۸)	منضبط
۲	عصبانیت فتاحی و تصمیم گرفتن به فرار از مدرسه توسط مرتضی (۰۰:۰۷:۲۶)	پرخاشگری
۳	فتاحی: نمره بالای ۱۱ برای من برابر با صفر است (۰۰:۰۹:۵۲).	سخت گیری
۴	فتاحی به مرتضی: نیشتهو ببند (۰۰:۰۹:۱۲). فتاحی: اگر دروغ بگی عصبانی میشم پروندت میدم بری حمالی (۰۰:۱۰:۱۷)	توهین
۵	فتاحی به مرتضی: اگر کاری داشتی به خودم بگو (۰۰:۲۰:۳۸) حمایت فتاحی از مرتضی و مادرش در درگیری بازار (۰۰:۲۸:۲۴) اصرار فتاحی برای برگرداندن مرتضی به مدرسه (۰۱:۱۴:۵۰)	حمایت
۶	تنبیه مرتضی توسط فتاحی (۱:۰۸:۴۲)	خشونت
۷	فتاحی: مادر خوب مثل اسمان است مادر نگرانته برو خانه (۱:۳۱:۳۶)	عاطفی

شکل ۳) مفصل بندی شخصیت فتاحی

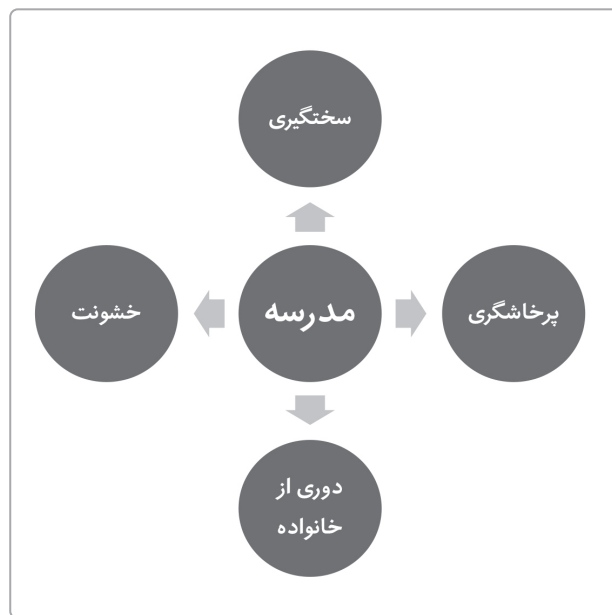
نظام معنایی و ویژگی گفتمانی مدرسه

مدرسه شبانه روزی است و دانش آموزان باید دور از خانواده و در خوابگاه بمانند. در مدرسه سخت گیری نسبت به دانش آموزان وجود دارد. وظیفه نظافت مدرسه با دانش آموزان است. در بخش های مختلف در مدرسه پرخاشگری از طرف کادر مدرسه با دانش آموزان دیده می شود.

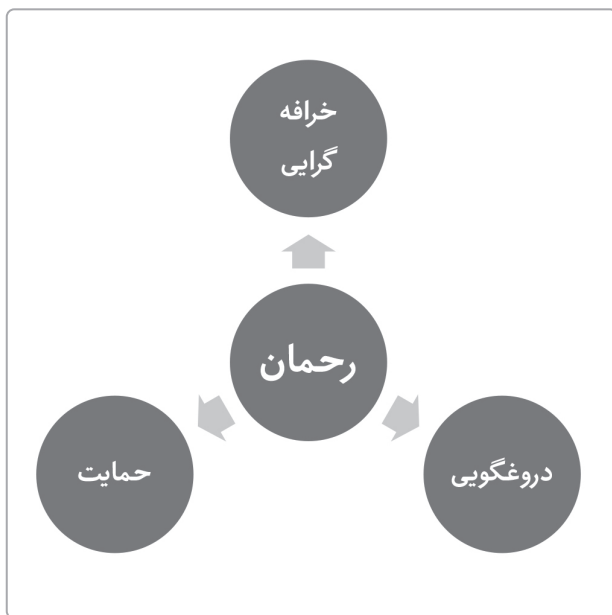
جدول ۴) ویژگی گفتمانی مدرسه

ردیف	دال	مدلول
۱	عصبانیت معلم از درس جواب ندادن دانش آموز (۰۰:۰۷:۴۵)	پرخاشگری
۲	حضور دانش آموزان برای ۵ روز هفته در مدرسه (۰۰:۰۹:۰۰)	دوری از خانواده
۳	۲ روز در هفته حمام اجباری و اگر کثیف باشید اخراج (۰۰:۰۹:۲۰) نظافت مدرسه توسط دانش آموزان (۰۰:۱۹:۱۷)	سخت گیری
۴	کشیدن گوش مرتضی توسط یکی از معلمان (۰۰:۱۱:۴۲)	خشونت

شکل ۴) مفصل بندی مدرسه

شکل ۵) مفصل بندی شخصیت رحمان

نظام معنایی و ویژگی گفتمانی رحمان

رحمان دوست و هم کلاسی مرتضی است که به دنبال حمایت از مرتضی است و در سکانس های مختلف فیلم ما شاهد کمک و حمایت او از مرتضی هستیم. او مرتضی

را از نیت فتاحی برای ازدواج با مادرش آگاه می کند و از تجربیات خودش درباره ناپدری با مرتضی صحبت می کند که البته صحبت های او دروغ است. او فردی خرافه گرا است و به مرتضی برای حل مشکلش پیشنهاد می کند که طلسم بگیرد.

جدول ۶) ویژگی گفتمانی رحمان

مدلول	دال	ردیف
حمایت	رحمان: گول فتاحی نخور دروغ می گه، میخواد زن بگیره (۰۰:۲۱:۰۰) ترساندن مرتضی از ازدواج مادرش با فتاحی توسط رحمان (۰۰:۲۴:۴۵) رحمان به مرتضی: مادرم من نمیخواد غدیر (ناپدری) بیشتر دوست داره (۰۰:۴۱:۰۰) گوش دادن به حرف معلمان و اطلاع دادن به مرتضی (۰۰:۵۷:۰۰)	۱
خرافه گرایی	رحمان به مرتضی: من طلسم می گیرم تا غدیر گرگ بشه تو هم باید طلسم بگیری (۰۰:۴۱:۳۵)	۲
دروغگویی	دروغ گفتن به مرتضی درباره بداخلاقی غدیر (۱:۲۱:۴۲)	۳

نظم های گفتمانی در فیلم

در فیلم پشت پرده مه، با تحلیل های صورت گرفته بر روی دال های مرکزی، دال های شناور و متن فیلم نامه ۴ گفتمان

استخراج شده است که تا حدودی زندگی افراد معلول، نحوه ی برخورد در جامعه و مشکلات است. در ادامه، به تشریح هر کدام از این گفتمان ها پرداخته می شود، این گفتمان عبارت اند از: حمایت، آموزش، توانمندی، خشونت. در این فیلم فرد معلول

درباره اینکه دست علی به همراهات یعنی چه توضیح می‌دهد و می‌گوید؛ یعنی امام علی به تو کمک کند. در دقیقه (۰۰:۱۴:۰۵) مادر درباره جایگاه معلم با پسرش صحبت می‌کند و به او می‌گوید معلم خوب برابر با پدر است.

گفتمان خشونت

خشونت و پرخاشگری در ساده‌ترین تعریف عبارت است از رفتاری که به قصد آسیب رساندن به کسی یا چیزی انجام می‌شود. آسیب شامل آزارهای روانی نظر تحقیر، توهین و فحاشی نیز می‌شود (آذربایجانی و دیگران، ۱۳۸۷: ۲۹۷ و ۲۹۸). (۲۹) گفتمان خشونت در قسمت‌های مختلف فیلم به صورت‌های مختلف مثل کتک زدن، تنبیه کردن، توهین و پرخاشگری دیده می‌شود. تنبیه مرتضی توسط فتاحی (۰۰:۰۸:۴۲). در دقیقه (۰۰:۱۰:۱۷) فتاحی به مرتضی می‌گوید اگر دروغ بگی عصبانی میشم پرونده‌ات میدم بری حمالی. فتاحی به مرتضی: نیش‌تو ببند (۰۰:۰۹:۱۲). در دقیقه (۰۰:۱۱:۴۲) یکی از معلمان گوش مرتضی را می‌کشد. در دقیقه (۰۱:۱۶:۲۰) مادر مرتضی او را کتک می‌زند. در قسمت‌های مختلف شاهد خشونت از طرف مرتضی هستیم. مثل سکانشی که با پرتاب سنگ و شکستن قاب عکس فتاحی خشم خود را نسبت به فتاحی نشان می‌دهد یا در دقیقه (۰۰:۴۸:۰۵) مرتضی عصبانی می‌شود و با مادرش دعوا می‌کند.

گفتمان توانمندی

توانمند کردن، به معنی کمک به پرورش احساس شایستگی، خودسامانی، معنادار بودن و مؤثر بودن (کنترل شخصی) است (وتن و کمرون، ۱۳۸۳: ۹۰). (۳۱). در این گفتمان مرتضی علی‌رغم معلولیت فردی توانمند است در ابتدای فیلم به یادگیری موسیقی می‌پردازد. با تیرکمان خیلی خوب هدف را نشانه‌گیری می‌کند. مثلاً در دقیقه (۰۰:۱۶:۱۰) کتاب‌ها را خیلی خوب نشانه می‌گیرد. همچنین مرتضی خط خوبی دارد و فتاحی به او می‌گوید این خط نمره‌اش برابر با ۲۰ است. در این فیلم باتوجه به معلولیت سعی در برجسته‌سازی گفتمان توانمندی شده است و از فرد معلول شخصیتی توانمند به تصویر کشیده شده است و احساس سرخوردگی از معلولیت به حاشیه کشیده شده است. عدم علاقه مرتضی به درس و سرکشی او گفتمان آموزش را به حاشیه برده است.

دارای توانایی‌های مختلفی است و سعی شده توانمندی فرد معلول در فیلم برجسته شود. آنچه در این فیلم به حاشیه رانده شده است نظم گفتمانی آموزش و حمایت است. در بخش‌های مختلف فیلم انواع خشونت نسبت به شخصیت مرتضی دیده می‌شود که گفتمان حمایت را به حاشیه می‌کشد. عدم علاقه به درس و رفتن به مدرسه و سرکشی مرتضی گفتمان آموزش را به حاشیه کشانده است.

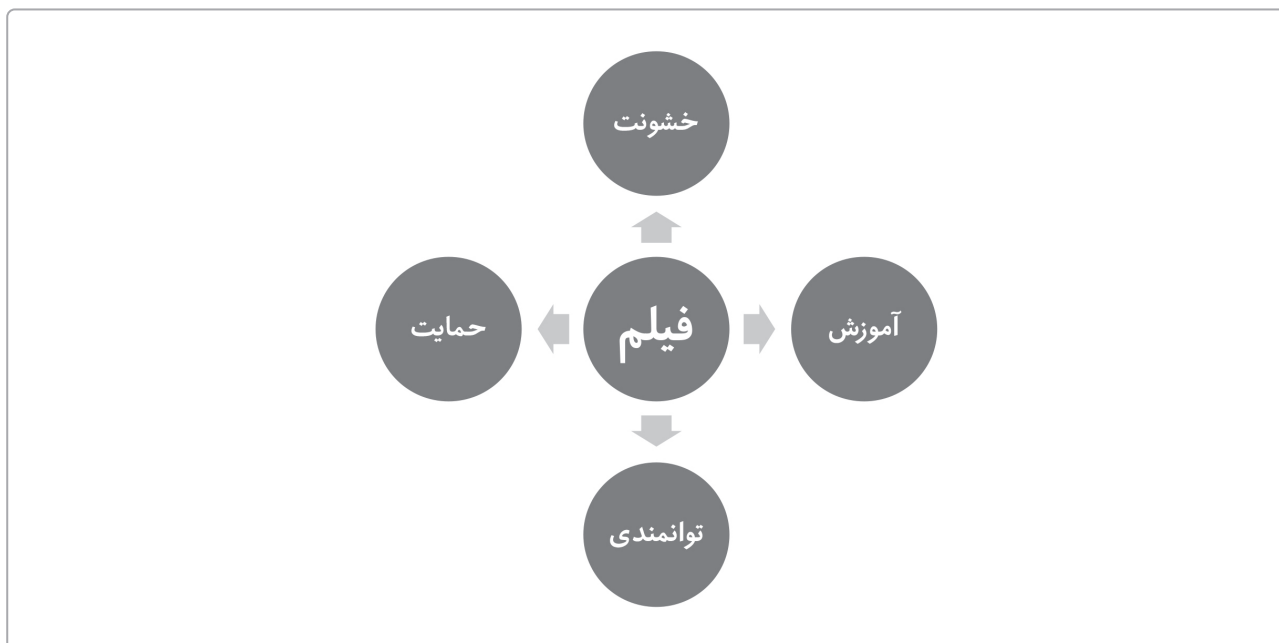
گفتمان حمایت

اولین گفتمان فیلم حمایت است که در بخش‌های مختلف فیلم شخصیت‌های فیلم به دنبال حمایت از مرتضی هستند. در دقیقه (۰۰:۲۰:۳۸) فتاحی از مرتضی می‌خواهد هر زمانی که کمک لازم داشت او را در جریان بگذارد و از او کمک بخواهد. در درگیری که در بازار برای مرتضی و مادر او به وجود آمده، فتاحی از آنها حمایت می‌کند و با ۲ مرد جوان درگیر می‌شود (۰۰:۲۸:۲۴). در دقیقه (۰۱:۱۴:۵۰) پس از بردن مرتضی از مدرسه به خاطر تنبیه، فتاحی سعی در راضی کردن مادر مرتضی برای برگرداندن مرتضی به مدرسه دارد و به دنبال حمایت از مرتضی است. در دقایق مختلف فیلم شاهد آن هستیم که رحمان، دوست مرتضی به دنبال حمایت از مرتضی است. در دقیقه (۰۰:۵۷:۰۰) زمانی که مرتضی به خاطر کم‌شنوایی نمی‌تواند متوجه صحبت‌های معلمان شود او پشت در دفتر مدرسه به صحبت معلمان گوش می‌دهد. در دقایق (۰۰:۲۱:۰۰) و (۰۰:۲۴:۴۵) رحمان مرتضی را از نیت فتاحی برای ازدواج با مادرش آگاه می‌کند. رحمان در دقیقه (۰۰:۴۱:۰۰) سعی می‌کند درباره تجربه ازدواج مجدد مادرش با مرتضی صحبت می‌کند تا او را از مشکلات ازدواج مجدد مادرش آگاه کند.

گفتمان آموزش

گفتمان دیگر فیلم آموزش است، آموزش هرگونه فعالیت یا تدبیر از پیش طرح‌ریزی شده‌ای است که هدف آن ایجاد یادگیری در یادگیرندگان است (شایان مهر، ۱۳۷۷: ۳۳). (۳۰). در چندین قسمت مشاهده می‌کنیم مادر مرتضی به دنبال آموزش مرتضی هستند با آموزش موسیقی به مرتضی توسط مادرش آغاز می‌شود و در فیلم معلولیت مرتضی مانعی برای آموزش موسیقی نمی‌باشد. در دقیقه (۰۰:۱۳:۱۰) مادر به مرتضی

شکل ۶) نظام معنایی فیلم

بحث و نتیجه گیری

هدف از این پژوهش پاسخ به این پرسش است که چه بازنمایی از معلولیت در فیلم پشت پرده مه شکل گرفته است؟ و نظام‌های معنایی فیلم براساس نظریه لاکلا و موفه چیست؟ پشت پرده مه (۱۳۸۳) فیلمی به کارگردانی پرویز شیخ طادی که در آن زندگی مرتضی پسرپچه‌ای کم‌شنا را روایت می‌کند. مرتضی به همراه مادرش در یکی از روستاهای شمال کشور زندگی می‌کند. مادر هزینه زندگی را با فروش دستمال‌های گل‌دوزی‌شده در بازار محلی تأمین می‌کند و بسیار به آموزش و تربیت پسرش اهمیت می‌دهد. مرتضی علاقه‌ای به مدرسه ندارد. در مدرسه توسط دوستش رحمان متوجه می‌شود که معلم (آقای فتاحی) قصد ازدواج با مادرش را دارد. پس از آگاهی از موضوع ناسازگاری او شروع می‌شود و به دنبال طلسم برای ممانعت از ازدواج مادرش است. در این فیلم مادر و فتاحی تلاش می‌کنند تا مرتضی را با واقعیت آشنا کنند و او را متوجه اشتباهاتش کنند. در سکانس‌های مختلف فیلم از ارزش والای مادر، معلم و خوبی‌کردن با او صحبت می‌شود. با توجه به مفصل‌بندی‌ها می‌توان ۴ نظام معنایی در فیلم یافت. حمایت، آموزش، توانمندی و خشونت. در این فیلم با توجه به دال‌های مختلف و مفصل‌بندی صورت گرفته گفتمان توانمندی برجسته

شده است و در بخش‌های مختلف فیلم تلاش شده است تا توانایی‌های فرد معلول این گفتمان برجسته شود.

هنگامی که به رسانه‌ها به عنوان عوامل بازتاب اجتماعی گروه‌های مختلف انسانی و خرده‌فرهنگ‌ها نگریسته شود، آنگاه مشخص می‌شود در طول زمان به واسطه چهارچوب‌ها و اهدافی که به خود گرفته، بُعدی برساختی پیدا می‌کند و چهره‌هایی متفاوت از خویش برجای می‌گذارد (۲). در این فیلم فقط یک شخصیت دارای معلولیت است. دال مرکزی فیلم معلولیت است. تعلق به جامعه روستایی، تقدیرگرایی مادر و خرافه‌گرایی رحمان و مرتضی از دال‌های شناور فیلم هستند. در پژوهش (لطیفیان ۱۴۰۰) نشان داده شد که معلولیت بر زندگی اجتماعی فرد تأثیر می‌گذارد و این افراد با چالش‌های مختلفی در زندگی روبه‌رو هستند. مشکلاتی از قبیل تحصیلات، ازدواج، کمبود حمایت اجتماعی و عدم پذیرش در جامعه. در فیلم پشت پرده مه شخصیت معلول فیلم در مدرسه دچار مشکلاتی است و حرف دیگران را خوب متوجه نمی‌شود. در برقراری ارتباط با دیگران دچار مشکل است به دلیل نبود مدرسه استثنایی در محل زندگی‌اش مجبور است در مدرسه‌ای که برای دانش‌آموزان عادی است درس بخواند که این با نتایج (لطیفیان ۱۴۰۰) مطابقت دارد.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ گونه تضاد منافی با یکدیگر ندارند.

References

1. Mohammadipoor F, Fathi S, shiri T. Disability discourse analysis as a social issue (Emphasis on contemporary Iranian law). Sociological studies. 2021;14(52):7-25. https://journals.iau.ir/article_686004_39221459c38b4586da51665d7de40d60.pdf
2. Assadian M, Amir Mazaheri AM, Kamali M. Social Construction of Disability in Pre-Revolutionary Cinema and Iran's 60s (A Case Study of Movies in the World was Alien and A Little Bird of Happiness). Middle Eastern Journal of Disability Studies. 2020;10(0):3-. <https://www.sid.ir/paper/991948/en>
3. Soltanifar Mohammad EP. Portrayal of Disability in feature films, based on Disability Models. Journal of Cultural Management. 2013;7(3):77-94. <https://sanad.iau.ir/en/Article/818396>
4. Naderi A, Soleimani Sasani M, Eskandari A. Analysis of Clergymen's Representation in Iran's Cinema: A Case Study of Discourse Analysis of the Tala va Mes, Movie. Quarterly of social studies and research in Iran. 2014;3(3):497-512. https://jjsr.ut.ac.ir/article_53156_en.html
5. Ravadrad A, Soleimani M, Hakimi R. Representational Analysis of Religious Discourses in Iranian Cinema: A case of "Ketab e Qanon". Quarterly of Social Studies and Research in Iran. 2012;1(1):71-88. https://jjsr.ut.ac.ir/article_36548_en.html?lang=en
6. Tyler I. Resituating Erving Goffman: From stigma power to black power. The Sociological Review. 2018;66(4):744-65. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0038026118777450>
7. Rezaei M, Partovi L. Disable Women and Interaction with Society (a qualitative study on social life of disable women). Women's Strategic Studies. 2015;17(67):7-44. https://www.jwss.ir/article_12427.html
8. Latifian M, Baniasad A, Kamali M. Investigating the social dimensions of disability, a systematic review. Journal of Social Work Research. 2021;7(26):53-101. https://rjsw.atu.ac.ir/article_13577_en.html
9. Montazerghaem M, Ramzani H. An Analysis of the Disabled People's Perception of the Images Representing Them in the Cinema. Cultural Studies & Communication. 2014;10(37):43-66. https://www.jcsc.ir/article_15227.html

در بخش‌های مختلف فیلم می‌بینیم که شخصیت معلول مورد خشونت و توهین قرار می‌گیرد. در این فیلم معلولیت به صورت یک الگوی اجتماعی در نظر گرفته شده است نه یک الگوی اخلاقی و یا پزشکی. فرد معلول علی‌رغم معلولیت دارای مهارت و توانمندی است. در کنار دانش‌آموزان عادی درس می‌خواند و توسط سایر دانش‌آموزان پذیرفته شده است و مشکلاتی که فرد معلول دارد نتیجه محدودیت او نیست؛ بلکه مشکلات او مربوط به اجتماع است. در این فیلم مرتضی از یک خانواده روستایی و طبقه پایین جامعه است مادر او دست‌فروشی می‌کند که این بخش با نتایج پژوهش میترا پوزرا و ویک (۲۰۱۳) مطابقت دارد، نتایج پژوهش پوز اراک دویک نشان داد که معلولیت با فقر، تحصیلات پایین در ارتباط است. در این فیلم مرتضی معلولیت جسمی دارد در درس ضعیف است و نمرات خوبی ندارد که با نتایج پژوهش سفران (۲۰۱۶) همخوانی ندارد. در نتایج پژوهش سفران بیشتر اختلالات روان‌پزشکی مطرح است و به اختلال یادگیری نوجوانان پرداخته نشده است. در فیلم پشت پرده مه بخش‌های عاطفی مختلفی دیده می‌شود و در قسمت‌هایی از فیلم شاهد انتقال ارزش‌های همچون احترام به والدین و معلم هستیم که با نتایج پژوهش وهاس و واتسون (۲۰۱۴) همسو نیست. طبق نتایج پژوهش وهاس و واتسون به ارزش‌ها، هویت، سبک زندگی و اخلاق در زندگی معلولان توجه نشده است و غالباً نگاه ماتریالیستی وجود دارد در صورتی که در فیلم پشت پرده مه مسائل عاطفی، ارتباطات فرد معلول و ارزش‌های اخلاقی بازنمایی شده است. نتایج بوتا و هاروی (۲۰۲۲) نشان داد بازنمایی صورت گرفته از معلولیت بیشتر به ناتوانی جسمی و تصویر کاریکاتوری از معلولیت می‌پردازد، در فیلم پشت پرده مه بیشتر از ناتوانی جسمی توانمندی‌های فرد بازنمایی شده است، در نتیجه نتایج پژوهش با یافته‌های بوتا و هاروی مطابقت ندارد. شوارتز، ۷ کلیشه رایج در مورد معلولیت را طبق نظر نلسون، این گونه عنوان کرده است: رقت‌انگیز، قربانی، قهرمان، عامل تهدید، ناسازگار، کسی که باید مراقبت و نگهداری شود، کسی که نباید زنده بماند (۳). در این فیلم نیز کلیشه‌هایی مثل ناسازگاری و نیاز به مراقبت دیده می‌شود. تصویر که در این فیلم از فرد معلول به نمایش گذاشته شده است فردی دارای توانایی است که نیاز به آموزش و حمایت دارد. در واقع در فیلم پشت پرده مه توانمندی فرد معلول برجسته‌سازی شده است.

10. Deb P. Nuances of the unique and evolving conceptualisation of intellectual disability in India: A study of the changing artistic parlance of representing intellectually disabled people in mainstream Hindi cinema. *British Journal of Learning Disabilities*. 2022;50(2):166-77. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/bld.12467>
11. Botha S, Harvey C. Disabling discourses: contemporary cinematic representations of acquired physical disability. *Disability & society*. 2024;39(1):62-84. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09687599.2022.2060801>
12. Van Aswegen J, Shevlin M. Disabling discourses and ableist assumptions: Reimagining social justice through education for disabled people through a critical discourse analysis approach. *Policy Futures in Education*. 2019;17(5):634-56. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1478210318817420>
13. Safran SP. Disability portrayal in film: Reflecting the past, directing the future. *Exceptional Children*. 1998;64(2):227-38. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/001440299806400206>
14. Vehmas S, Watson N. Moral wrongs, disadvantages, and disability: A critique of critical disability studies. *Disability & Society*. 2014;29(4):638-50. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09687599.2013.831751>
15. Mitra S, Posarac A, Vick B. Disability and poverty in developing countries: a multidimensional study. *World Development*. 2013;41:1-18. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0305750X12001465>
16. Sadeghi Fassaei S, Fatemi Nia MA. Disability, the Hidden Part of Society: A Sociological Study on the Status of Disability in Iran and the World. *Social Welfare*. 2015;15(58):159-94. <https://refahj.uswr.ac.ir/article-1-2338-en.html>
17. Goodley D. Disability studies: An interdisciplinary introduction. *Disability Studies*. 2016:1-296. <https://www.torrossa.com/it/resources/an/5909062>
18. Golchin M, Javaheri F, Samiei A. Phenomenology of blindness: From the narrative of the blinds to the social construction of blindness. *Quarterly of Social Studies and Research in Iran*. 2022;11(3):733-60. https://jsr.ut.ac.ir/article_60086.html https://jsr.ut.ac.ir/article_87731.html?lang=en
19. Luzik D. A new approach in the analysis of social issues: Tehran, Amirkabir; 2014.
20. Walker CL. Counselor Attitudes toward Persons Who are Blind or Visually Impaired A National Counslor Study. 2008. <https://repository.lib.ncsu.edu/items/191ce14b-ad4d-4487-a668-bfc1f9f64901>
21. Hadian Mt, HosainAbolhasan and Thabitzadeh, Mansoureh. Shaoubi discourse in the opinions of Nasser Khosrow Qabadiani based on the discourse analysis model of Lakla and Mofe. *Didactic Literature Review*. 2019;10(40):193-222. https://journals.iau.ir/article_665441.html
22. Hejazi N, Bahrami V. Application of Laclau and Mouffe's Discourse Analysis Methodology in Political Science. *Methodology of Social Sciences and Humanities*. 2019;25(99):1-18. <https://www.researchgate.net>
23. Hashemian SMHP, Hamid and Seyed Mohseni Baghsangani, Seyed Mehdi Implications of the theory of social worlds in reconstructing the discourse analysis of Lacla and Mofe. *Epistemological Studies Quarterly in Islamic University*. 2018:760. <https://www.researchgate.net/profile/Journal-Of-Methodology-Of-Social-Sciences>
24. Kasraie MS, Pozesh Shirazi A. DISCOURSE THEORY OF LACLAU AND MOUFFE: ELABORATE AND EFFICIENT TOOL IN UNDERSTANDING THE POLITICAL PHENOMENONS. *POLITICAL QUARTERLY*. 2009;39(3):- . https://jppq.ut.ac.ir/article_20194_en.html [In Persian]
25. Bashir H, Hussaini SB. Femininity and Masculinity in Afghanistan Society: Discourse Analysis of "Sange-Sabor" Film. *Journal of Culture-Communication Studies*. 2015;16(30):67-87. https://www.jccs.ir/article_11838.html
26. Ahangar AA, Khoshkhoonejad AA, Khademi S. A critical study of socio-cultural features of the movie the salesman, based on laclau and mouffe's theory. *Global Media Journal-Persian Edition*. 2020;14(2):22-52. https://gmj.ut.ac.ir/article_76659_en.html?lang=en
27. Schwartz D, Blue E, McDonald M, Giuliani G, Weber G, Seirup H, et al. Dispelling stereotypes: Promoting disability equality through film. *Disability & Society*. 2010;25(7):841-8. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09687599.2010.520898>
28. Sabzian S. Corporeality and power: Discussions on disability and social transformation. *Electronic publication*; 2015. [In Persian] <https://lup.lub.lu.se/search/publication/bcf5f21f-f4e4-454d-aefd-9e3c43eb30ab>
29. Azarbaijani M, Salari Far MR, Mousavi Asl SM, Abbasi A, Kaviani M. Social psychology with an approach to Islamic sources. Tehran: SAMT (Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Humanities); Qom: Research Institute of Hawzeh and University; 2017. [In Persian]
30. Shayanmehr A. Daireh-olmaaref-e tatbighi-ye oloum-e ejtemaei (Vol. 7): Honar, Adabiat, Farhang (A-T) [Comparative Encyclopedia of Social Sciences, Vol. 7: Art, Literature, Culture (A-T)]. Tehran: Keyhan; 2012. Persian. ISBN 9789644582721.
31. Wooten DE, Cameron KS. Empowerment and delegation. Translated by: Oraei Yazdi B. Karaj: Institute for Research and Management Education; 2004. [In Persian]